

УДК 811.161.2'42'276.6:347.922
DOI: 10.15587/2313-8416.2014.32248

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ ПОЗОВНИХ ЗАЯВ)

© Н. Й. Коцюба

Статтю присвячено структурно-семантичній організації текстів офіційно-ділового стилю, зокрема позовних заяв. Проаналізовано головні принципи побудови тексту позовної заяви; визначено його необхідні частини; охарактеризовано види текстової інформації за функціями: денотативна, жанрово-інтенційна, експресивна та етикетно-стильова; визначено вимоги до складання тексту позовної заяви. Визначено характер відступів від жанрових канонів у складанні позовних заяв

Ключові слова: текст, офіційно-діловий текст, позов, позовна заява, текстова інформація, структурно-семантичні принципи побудови тексту

The article is devoted to the structural and semantic organization of texts of the official business style, in particular statements of claim. The main principles of text-building of a statement of claim are analyzed and its necessary parts are determined; types of textual information according to denotative, genre and tonally, evocative and etiquette style functions are characterized; the requirements for composing the text of a statement of claim are defined. The character of indentation from genre canons in composing statements of claim is defined

Keywords: text, official business text, claim, statement of claim, textual information, structural and semantic principles of text-building

1. Вступ

У сучасний період зростає інтерес до офіційно-ділового стилю, що викликано активізацією підприємницької діяльності, розширенням і поглибленням ділових контактів як в середині держави, так і на міжнародному рівні, формуванням нових форм ділової комунікації, актуалізацією питань ефективної мовленнєвої поведінки для успішного вирішення управлінських проблем. У багатьох навчальних закладах відкривають спеціальності з підготовки кадрів, що здійснюватимуть документаційне забезпечення різних сфер суспільної діяльності; активізувалися форми додаткової професійної підготовки (семінари, курси, тренінги), призначені як для підвищення кваліфікації відповідних фахівців щодо роботи з документами, так і для отримання необхідних професійних навичок широкою аудиторією. З метою забезпечення навчального процесу видають літературу навчально-методичного характеру, у якій пропонують навчальні плани, програми навчальних курсів, обговорюють методику проведення занять, присвячених питанням роботи з документами, у тому числі й проблем документної комунікації. Останнім часом стали з'являтися численні посібники з ділового мовлення нормативно-методичного, довідкового, навчального характеру, призначені як для фахівців, так і для широкого кола користувачів (В. Галушко, Т. Гриценко, А. Загнітко, П. Данилюк, М. Пентилук, С. Шевчук та ін.).

2. Постановка проблеми

Усе це стало підставою для формування та розвитку прикладного напрямку, що відкриває нове бачення найважливіших теоретичних проблем у вивченні офіційно-ділового тексту. Можна виокремити цілі напрями наукових досліджень, присвячених феномену офіційно-ділового стилю: лінгво-

стилістичні, текстоцентричні (лінгвістика ділового тексту), риторичні, комунікативно-прагматичні, дослідження з питань міжмовної ділової комунікації, юрислінгвістичні, мовленнєві, дослідження про жанри ділових документів, дискурсивні, дослідження типів мовної особистості ділової людини, створення їх мовленнєвих портретів, лінгвокогнітивні тощо.

Увагу науковців привертають нові сфери ділової письмової комунікації (правова, дипломатична, бізнесова та ін.); об'єктом дослідження стали тексти документів, що раніше не вивчались, зокрема тексти документів, що їх створюють пересічні носії мови; зросла кількість жанрів офіційно-ділових документів, що стали об'єктами лінгвістичного аналізу. Усе це свідчить про збільшення інтересу науковців до вивчення такої категорії стилістики, як офіційно-діловий стиль.

3. Літературний огляд

Помітне посилення уваги до офіційно-ділового стилю сучасної української літературної мови активізувало фундаментальні наукові дослідження в стилістичному, синтаксичному та історичному аспектах вивчення. Зокрема, це дисертаційні дослідження Д. Горбачука [1], О. Мацько [2], О. Пазинич [3]. На сучасному етапі з'явилося чимало посібників практичного спрямування, де наведено взірці ділових паперів та методичні вказівки до їхнього вивчення чи написання [4, 5].

Актуальність статті визначена орієнтацією сучасної лінгвістики на феномен офіційно-ділового стилю. Першочерговим завданням вивчення офіційно-ділового тексту є його системний аналіз на структурно-семантичному рівні.

Метою статті є структурно-семантичний аналіз офіційно-ділового тексту, зокрема тексту позовної заяви.

Завданнями дослідження є визначити головні принципи побудови тексту позовної заяви (ПЗ), проаналізувати типи текстової інформації, визначити вимоги до семантичної організації тексту ПЗ.

4. Структурно-семантична характеристика тексту позовної заяви

Під позовом у цивільному судочинстві розуміють «<...> засіб, яким забезпечується реалізація права на звернення до суду і порушення його діяльності з метою захисту майнових і особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів у справах, що виникають по спорах з цивільних, сімейних <...> та ін. правовідносин» [6].

Отже, позов – це вимога позивача до відповідача, звернена через суд, про захист прав, свобод чи інтересів, яка здійснюється в певній, визначеній законом, процесуальній формі.

Кожний позов складається з трьох елементів: предмета, підстави, змісту.

Предметом позову є матеріально-правова вимога позивача до відповідача, щодо якої суд має ухвалити рішення. Матеріально-правова вимога позивача повинна опиратися на підставу позову. Підставою позову визнають обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги [7]. Цими обставинами можуть бути лише юридичні факти, тобто такі факти, які тягнуть за собою певні правові наслідки: виникнення, зміну чи припинення правовідносин.

За способом захисту цивільних прав та інтересів позови поділяють на три види: про присудження (виконавчі), про визнання (установчі) і перетворювальні (конститутивні). Виконавчі позови спрямовані «<...> на поновлення порушеного права й усунення наслідків правопорушення» [8]. Позови про присудження – найбільш поширений вид позовів, коли позивач вимагає примусового здійснення обов'язку боржника-відповідача. Типовими прикладами позовів про присудження є позови про стягнення аліментів, про виселення із житлових приміщень, про стягнення боргових сум на підставі договору позики тощо. Позови про визнання застосовуються «<...> для усунення спору між сторонами шляхом з'ясування існуючих між ними правовідносин для того, щоб суд своїм рішенням підтвердив наявність чи відсутність права та обов'язку» [8] (позови про підтвердження договору, про визнання договору недійсним тощо).

Результатом перетворювальних позовів є «зміна <...> або припинення правовідносин» [8], наприклад, позов про виділення частини із спільного майна, про поділ спільної власності тощо; позов про розірвання шлюбу тощо.

Сама вимога до суду про захист права та охоронюваного законом інтересу опосередковується позовною заявою. За рівнем жорсткості дії текстових норм ПЗ належить до документів, побудованих за взірцем-матриці, для якої характерним є «фіксованість <...> основних параметрів організації тексту. Тут має місце найбільш чітке обмеження на всі параметри, найбільш повна уніфікація

документа» [9]. Це відображено в уніфікованих взірцях, де точно визначено реквізити формуляра, послідовність викладення інформації, текстоутворювальні мовні формули. Така сурова регламентованість тексту обумовлена і юридично, оскільки «сама вона забезпечує здійснення перформативної цілеспрямованості документа» [10].

У ПЗ як тексті, побудованому за взірцем-матриці, істотними є такі структурні параметри:

- а) набір усіх змістовних елементів (реквізитів);
- б) послідовність;
- в) просторове розташування [11].

Для тексту ПЗ характерною є така архітектоніка: реквізити **адресат** (найменування суду, його місцезнаходження); **відомості про позивача** (П. І. Б. - повністю; довідкові відомості про позивача – адреса, телефон); **відомості про відповідача** (П. І. Б. – повністю / найменування організації; довідкові відомості про відповідача – адреса, телефон, іноді банківські реквізити) – розташовують у правій верхній частині документа; **найменування виду документа** (позовна заява); **заголовок до тексту** (наприклад, «Про розірвання шлюбу») – розташовують посередині аркуша; **текст**; **відмітка про наявність додатків** – розташовують по ширині аркуша; **дата** – справа; **підпис** – зліва.

Основний текст ПЗ теж має чітку структуру: текст візуально розділено на дві частини (описово-мотивувальну та імперативну), відокремлені одна від одної перформативним дієсловом ПРОШУ, розміщеним посередині рядка і, як правило, графічно виділеним (прописними буквами, жирним шрифтом і т. д.). Засобом розчленування основного тексту ПЗ є абзац, рубрикація і збільшена відстань між частинами тексту.

Головними принципами структурної організації тексту ПЗ можна вважати розчленованість тексту, певне просторове розташування структурно-сміслових блоків (реквізитів), їх відповідна послідовність.

Смислова структура ділового тексту, як зазначають дослідники, «детермінується його регулятивною функцією, яка може бути конкретизована за допомогою інформативної, імперативної (функцією повинності), розпорядчої та ін.» [12]. Так, реалізація регулятивної функції ПЗ про позбавлення батьківських прав зводиться, з одного боку, до спонукання судових органів вирішити конфлікт правовим шляхом (імперативна функція), а з іншого – до введення адресата в курс справи, до обґрунтування свого прохання (інформативна функція). Отже, змістовна частина таких ПЗ містить два необхідних блоки – інформативний та імперативний, а також логічно сполучну частину між ними – покликання на закон, що визначає таку змістовну модель документа: описова частина → мотивувальна частина → покликання на відповідну статтю законодавства → прохальна частина.

Наповнення цієї моделі регламентовано пропонуваним у взірці (або що його встановив юрист-консультант) набором основних юридично

важливих для розглянутого типу конфліктної ситуації відомостей, логікою викладу і способами мовного вираження основного змісту. Так, наприклад, ПЗ про оскарження рішення/дій/бездіяльності суб'єкта владних повноважень містить таку юридично значиму інформацію, викладену в певній логічній послідовності:

1) описова частина – найменування суб'єкта владних повноважень (П. І. Б посадової або службової особи), зазначення рішення (дії, бездіяльності), яке було прийнято (вчинено, допущено) суб'єктом владних повноважень, констатація неправомірності дій, бездіяльності суб'єкта владних повноважень (останнє є теза);

2) мотивувальна частина (аргументи) – зазначення обставин, за яких було прийнято відповідне рішення, вчинено дії, опис прав, свобод чи інтересів позивача, які було порушено, та пояснення як саме і чому (з покликаннями на відповідні статті нормативно-правових актів);

3) прохальна частина (висновок, повторення тези) – визнання протиправними рішення/дію/бездіяльність суб'єкта владних повноважень чи окремі положення рішення, а також скасування рішення або визнання його нечинним (нормативно-правовий акт) чи окремі його положення; або зобов'язання відповідача ухвалити певне рішення/вчинити певні дії та стягнути з відповідача кошти на відшкодування шкоди (вона утворює імперативний блок документа).

Одним із основних вимог, що висуваються до тексту позовних заяв є якість інформації. В основу їх написання мають бути покладені факти (і не просто факти, а юридично значимі факти, що тлумачаться сучасним законодавством), викладені точно, конкретно, об'єктивно (що досягається покликанням на відповідні документи, точним зазначенням дійових осіб, самих дій, обставин дії, найменувань установ, дат подій, адрес, телефонів та іншої довідкової інформації) – вони становлять основу інформаційного блоку документа.

Жорсткі вимоги висувають і до мовного оформлення документа (у разі їх невиконання документ може бути повернутий авторові на доопрацювання). Щодо якісного змісту інформації в тексті ПЗ, то, за Н. М. Татарниковою, функційну інформацію можна поділити на *денотативну, жанрово-інтенційну, експресивну та етикетно-стильову* [13]. *Денотативна* інформація становить основу змістово-фактуальної інформації та міститься в описовій частині документа; вона «виражається лексично – використанням мовних одиниць, які називають реалії та поняття певної сфери суспільної діяльності» [13].

Для *жанрово-інтенційної* інформації ПЗ визначальним є прагнення до об'єктивності розповіді. Цей вид інформації має такі ознаки, як її точність, конкретність, об'єктивність, що досягається покликаннями на відповідні документи, точним зазначенням дійових осіб, самих дій, обставин дії, дат подій, адрес, телефонів та іншої довідкової

інформації, найменувань установ та організацій тощо.

Експресивної інформації в тексті ПЗ, як правило, немає. Для цього виду тексту документа характерним є об'єктивованість викладу інформації, гранично малий відсоток суб'єктивних, емоційно-оцінювальних моментів мовлення, що зводяться лише до вираження волевиявлення за допомогою перформативного дієслова в складі виразно особистої пресуппозиції: ПРОШУ: ...розірвати шлюб між мною і відповідачем <...>; ...встановити та притягнути до кримінальної відповідальності особу <...>; ...встановити, що П.І.Б. відповідача (рік та місце його народження, національність, постійне місце проживання та роботи, якщо це відомо) є батьком _____ (прізвище, ім'я та по батькові дитини, число, місяць та рік її народження); визнати протиправними рішення/дію/бездіяльність суб'єкта владних повноважень чи окремі положення рішення, а також скасувати рішення або визнати його нечинним (нормативно-правовий акт) чи окремі їх положення; або зобов'язати відповідача прийняти певне рішення/вчинити певні дії, та стягнути з відповідача кошти на відшкодування шкоди тощо.

Проте часто тексти позовних заяв мають особливу тональність, «з домінуванням компонента волевиявлення» [14]. Тональність документів визначається їх жанровим статусом, заголовком. Так, наприклад, у тексті ПЗ має бути будь-яке прохання та його юридичне обґрунтування. Не менш важливе значення має перформативне дієслово. Домінування компонента волевиявлення, що містить «лексичні одиниці з понятійною семою волевиявлення <...>, клішовані конструкції того ж типу <...> і граматичні конструкції, які висувають на перше місце ідею вимоги, вказівки, рекомендації» [14], породжує волюнтаривність ділового тексту. Так, в тексті ПЗ волюнтаривність створюється вживанням перформативного дієслова в складі означено-особового речення: ПРОШУ: розірвати шлюб між мною і відповідачем <...>; дієслово в цьому випадку використовують як «одиницю припису в сильній позиції тексту», покликану «задати тональність подальшого фрагмента», і виконує «роль текстового тонального ключа» [14].

Етикетно-стильова інформація в тексті ПЗ свідчить про комунікативну компетенцію укладача документа, про те, наскільки він знає норми ділового спілкування.

5. Висновки

Отже, головними принципами структурно-семантичної організації тексту ПЗ є розподіл змістово-фактуальної інформації за її юридичною значимістю, об'єктивованість викладу, регламентація логіки викладу, особливий характер волюнтаривності.

Варто зазначити, що в реальній практиці складання документа можуть допускатися відступи від жанрових канонів. Характер цих відступів визначає поділ текстів ПЗ на чотири типи:

1) найбільш офіційні документи, складені відповідно до канонів жанру (таких документів більшість);

2) документи з незначним варіюванням у межах визначеної схеми;

3) документи з розмовними вкрапленнями в тексті документа;

4) документи, у яких текстові фрагменти складені відповідно до норм розмовної мови (це стосується, наприклад, пункту про причини розірвання шлюбу; про причини позбавлення батьківських прав тощо).

Таким чином, незважаючи на те, що ПЗ належить до чітко регламентованих видів документів, тексти позовних заяв – це не максимально жорстка схема, представлена, зазвичай, у вигляді трафарету, де для змінної інформації (становить незначну частину загальної інформації) залишається вільне місце, тому тут інколи спостерігаються певні варіанти в оформленні документа, а також деякі відступи від жанрових канонів.

Література

1. Горбачук, Д. В. Структурно-семантичні типи стійких словосполучень слів в офіційно-ділових текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Д. В. Горбачук. – Ін-т укр. мови НАН України. – К., 1997. – 23 с.

2. Мацько, О. М. Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. М. Мацько. – НАН України, Ін-т української мови. – К., 2001. – 21 с.

3. Пазинич, О. М. Функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / О. М. Пазинич. – Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2001. – 20 с.

4. Глушик, С. В. Сучасні ділові папери [Текст] : навч. посіб. / С. В. Глушик, О. В. Дияк, С. В. Шевчук; 4-те вид., перер. і доп. - К.: А. С. К., 2006. – 398 с.

5. Шевчук, С. В. Ділове мовлення для державних службовців [Текст] : навч. посіб. / С. В. Шевчук. – К.: Літера ЛТД, 2004. – 395 с.

6. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. : Т.4 М-П [Текст] / Ред. кол. : Ю.С. Шемшученко (голова). – К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2003. – 736 с.

7. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. [Електронний ресурс] // Офіц. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_protseual_nij_kodeks_ukraini/statja-119.htm – 20.11.2004. – Загол. з екрану.

8. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. : Т.5 М-П [Текст] / Ред. кол. : Ю.С. Шемшученко (голова). – К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2003. – 736 с.

9. Шварцкопф, Б. С. Культура деловой речи [Текст] : уч. для вузов / Б. С. Шварцкопф. – Культура русской речи. М., 1998. – С. 216–237.

10. Татарникова, Н. М. Юридический протокол как вторичный речевой жанр [Текст] / Н. М. Татарникова. – Юрислингвистика-3: Проблемы юрислингвистической экспертизы. Барнаул, 2002. – С. 188–203.

11. Шварцкопф, Б. С. Культура деловой речи [Текст] : уч. для вузов / Б. С. Шварцкопф. – Культура русской речи. М., 1998. – С. 216–237.

12. Баженова, Е. А. Смысловая структура (смысл) текста [Текст] / Е. А. Баженова, М. П. Котюрова. – Стилистический энциклопедический словарь. – М.: Флинта : Наука, 2003. – С. 57–67.

13. Татарникова, Н. М. Юридический протокол как вторичный речевой жанр [Текст] / Н. М. Татарникова. – Юрислингвистика-3: Проблемы юрислингвистической экспертизы. Барнаул, 2002. – С. 188–203.

14. Матвеева, Т. В. Тональность [Текст] / Т. В. Матвеева. – Стилистический энциклопедический словарь. – М.: Флинта : Наука, 2003. – С. 77–84.

References

1. Horbachuk, D. V. (1997). Structural and semantic types of proof word-combinations of words are in officially-business texts of modern Ukrainian (functionally-stylistic analysis) [Strukturno-semantichni typu stiykykh slovospoluchen' sliv v ofitsiyno-dilovykh tekstakh suchasnoyi ukrayins'koyi movy (funktsional'no-stylistychnyy analiz)]. Institute Ukrainian Language, National Academy of Sciences. Kiev, 23.

2. Matsko, O. M. (2001). Language formulas are in diplomatic texts of modern Ukrainian (functionally-stylistic analysis) [Movni formula y diplomatic texts suchasnoi Ukrainian Language (funktsionalno-stilistichnyy analiz)]. Institute Ukrainian Language, National Academy of Sciences. Kiev, 21.

3. Pazynych, O. M. (2001). Functionally-structural features of texts of diplomatic correspondence [Funktsional'no-strukturni osoblyvosti tekstiv dyplomatychnoho lystuvannya]. Institute of Linguistics them. A. A. Potebnya. Kiev, 20.

4. Hlushchuk, S. V., Dyyak, O. V., Shevchuk, S. V. (2006). Modern business documents [Suchasni dilovi papery]. A. C. K., 398.

5. Shevchuk, S. V. (2004). Business broadcasting for civil servants [Dilove movlennya dlya derzhavnykh sluzhbovtsiv]. Litera LTD, 395.

6. Shemshuchenko, Yu. S. (2003). Yurydychna entsyklopediya [Legal encyclopedia]: in 6 Vols.: Vol. 4. M-P. Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhan, 736.

7. Tsyvil'nyy protseual'nyy kodeks Ukrayiny [Civil and procedural code of Ukraine] (2004). Available at : http://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_protseual_nij_kodeks_ukraini/statja-119.htm (Last accessed: 20.11.2004)

8. Shemshuchenko, Yu. S. (2003). Yurydychna entsyklopediya [Legal encyclopedia]: in 6 volumes : volume 5. M-P. Ukrainian encyclopedia named after M. P. Bazhan, 736.

9. Shvartskopf, B. S. (1998). Kul'tura delovoy rechy [Culture of business speech] // Culture of Russian speech : textbook for institutes of higher education. Moscow, USSR, 216–237.

10. Tatarnikova, N. M. (2002). Yurydycheskyy protokol kak vtorychnyy rechevoy zhanr [Judicial protocol as a secondary speech genre] // Forensic linguistics-3 : Problems of forensic linguistics expertise, 188–203.

11. Shvartskopf, B. S. (1998). Kul'tura delovoy rechy [Culture of business speech]. Culture of Russian speech : textbook for institutes of higher education. Moscow, USSR, 216–237.

12. Bazhenova, Ye. A., Kotiurova, M. P. (2003). Smyslovaya struktura (smysl) teksta [Notional structure of the text]. Stylistic encyclopaedic dictionary. Moscow, USSR: Flinta : Science, 57–67.

13. Tatarnikova, N. M. (2002). Yurydycheskyy protokol kak vtorychnyy rechevoy zhanr [Judicial protocol as a secondary speech genre]. Forensic linguistics-3 : Problems of forensic linguistics expertise, 188–203.

14. Matvieieva, T. V. (2003). Tonal'nost' [Tonality]. Stylistic encyclopaedic dictionary. Moscow, USSR: Flinta : Science, 77–84.

Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, професор Левченко О. П.
Дата надходження рукопису 20.11.2014

Коцюба Надія Йосипівна, кандидат філологічних наук, кафедра української та іноземних мов, Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України, вул. Сухомлинського, 16, м. Львів-Брюховичі, Україна, 79491
E-mail: Nadin-k@ukr.net

УДК 81'373.612:811.14'03

DOI: 10.15587/2313-8416.2014.33580

ФІТОМОРФНА МЕТАФОРА У СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ ЗАЗДРІСТЬ У РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ ОТЦІВ ЦЕРКВИ

© О. Ясіновська

Стаття присвячена вивченню метафоричної концептуалізації категорій внутрішнього світу людини в християнському релігійному дискурсі. На матеріалі репрезентативних текстів отців Церкви проаналізовано засоби вторинної номінації концепту заздрість, які представлені фітоморфними образами. Виявлено родові й видові концептуальні ознаки заздрості-рослини, показано вагомність фітоморфного коду у християнській релігійній картині світу, встановлено прагматичний потенціал фітоморфної метафори

Ключові слова: концептуальні ознаки, концептуальна метафора, когнітивна модель, концепт заздрість, релігійний дискурс, отці Церкви

This article deals with the research results of metaphoric conceptualization of categories of the human inner world within the Christian religious discourse. Basing on the representative texts of Church fathers, the means of secondary nomination of the concept envy are analyzed. They are represented by phytomorphic images. Generic and specific conceptual features of the 'envy'-plant are discovered. The importance of phytomorphic code in the Christian religious worldview is pointed. The pragmatic potential of the phytomorphic metaphor is determined

Keywords: conceptual features, conceptual metaphor, cognitive model, concept envy, religious discourse, Church fathers

1. Вступ

Актуальним напрямом вітчизняних і зарубіжних лінгвокогнітивних студій залишається конструювання концептів-домінант тієї чи іншої лінгвокультурної традиції. Вагоме місце при цьому відводиться концептуалізації – одному з наважливіших процесів пізнавальної діяльності людини, що забезпечує осмислення різнобічної інформації та сприяє формуванню концептуальних структур у її свідомості. Згаданий процес пов'язаний з виокремленням із загального уявлення про об'єкт відносно простих концептуальних елементів, виявленням відношень і взаємозв'язків між цими елементами та встановленням ступеню важливості кожного з них у конструюванні мовцем того чи іншого образу світу.

2. Огляд літератури і постановка проблеми

Сьогодні фахівці в ділянці когнітивної лінгвістики враховують, що когнітивне опрацювання нового знання при його концептуалізації відбувається шляхом перенесення «буквального» значення існуючих мовних знаків і супутніх їм асоціацій на іншу ділянку знань. Йдеться про концептуальну

метафору, яка вважається основним засобом концептуальної системи людини, за допомогою якого індивід розуміє і сприймає об'єкти одного типу через терміни об'єктів іншого, більш відомого, типу (М. Блек, М. Джонсон, Дж. Лакофф, Р. Гарріс, З. Ковешец, Е. МакКормак, С. Пепперс, Ю. Степанов, Н. Арутюнова, А. Вежицька, А. Баранов, С. Воркачов, М. Піменова, А. Чудінов та багато ін.). Вагомність метафори вбачають у тому, що вона дозволяє «розуміти досить абстрактні або неструктуровані за своєю природою сутності за допомогою більш конкретних термінів або, принаймні, більш структурованих сутностей» [1]. Пов'язуючи чуттєво сприймані ознаки з абстрактними об'єктами, концептуальна метафора виконує гносеологічну функцію. Вона «формує ділянку вторинних предикатів-прикметників і дієслів, що характеризують непередметні сутності, властивості яких виокремлюються по аналогії з доступними сприйняттю ознаками фізичних предметів і спостережуваних явищ» [2, 3]. Концептуальна метафора є водночас вербалізованим способом пізнання і виходом на абстрактний рівень мислення [4].